

FINANŠU KOMPETENCES SISTĒMA BĒRNIEM UN JAUNIEŠIEM

**PASKAIDROJUMS, KAS PIEVIENOTS FINANŠU KOMPETENCES SISTĒMAI BĒRNIEM UN
JAUNIEŠIEM EIROPAS SAVIENĪBĀ**

SATURA RĀDĪTĀJS

1.	IEVADS.....	4
1.1.	Finanšu kompetences sistēmas konteksts un mērķi	4
1.1.1.	Sistēmas izstrādes process	5
1.1.2.	Turpmākie pasākumi.....	6
1.2.	Sistēmas mērķi un tvērums	6
1.2.1.	Galvenie mērķi.....	6
1.2.2.	Dimensijas.....	7
1.2.3.	Vecuma grupas.....	7
1.2.4.	Konteksti	8
2.	ORIENTĒŠANĀS FINANŠU KOMPETENCES SISTĒMĀ.....	8
2.1.	Sistēmas struktūra: satura jomas	8
2.1.1.	1. satura joma. Naudas līdzekļi un darījumi.....	9
2.1.2.	2. satura joma. Finanšu plānošana un pārvaldība.....	9
2.1.3.	3. satura joma. Risks un ieguvumi	9
2.1.4.	4. satura joma. Finanšu vide.....	10
2.2.	Sistēmas transversālās dimensijas.....	11
2.2.1.	Digitālās finanšu kompetences.....	11
2.2.2.	Ilgspējīgu finanšu kompetences	11
2.2.3.	Pilsoniskuma kompetences	11
2.2.4.	Uzņēmējdarbības kompetences.....	11
2.2.5.	Kompetences, kas noderēs, kļūstot pieaugušiem.....	12
2.3.	Rīks kompetenču filtrēšanai.....	12
2.3.1.	<i>Kompetenču, kas saistītas ar zināšanām, attieksmi un uzvedību, identifikēšana</i>	12
3.	SISTĒMAS IEVIEŠANA.....	13
ANNEX A	DIMENSIJU KARTĒŠANA. DARBĪBAS VĀRDU SARAKSTS ..	14
ANNEX B	GLOSĀRIJS	17
ANNEX C	IESTĀDES, KURAS DARBOJAS ES VALDĪBAS EKSPERTU GRUPAS MAZUMTIRDZNIECĪBAS FINANŠU PAKALPOJUMU JAUTĀJUMOS (<i>GEGRFS</i>) FINANŠU IZGLĪTĪBAS APAKŠGRUPĀ.....	19
1.	SATURA JOMA. NAUDAS LĪDZEKĻI UN DARĪJUMI.....	21
2.	SATURA JOMA. FINANŠU PLĀNOŠANA UN PĀRVALDĪBA	27
3.	SATURA JOMA. RISKS UN IEGUVUMI	35

4. SATURA JOMA. FINANŠU VIDE.....	38
-----------------------------------	----

1. Ievads

1.1. Finanšu kompetences sistēmas konteksts un mērķi

Šajā dokumentā aprakstīta finanšu kompetences sistēma (tālāk tekstā — “sistēma”) bērniem un jauniešiem Eiropas Savienībā, ko kopīgiem spēkiem izstrādājusi Eiropas Komisija un ESAO Starptautiskais tīkls finanšu izglītības jomā (ESAO/INFE)¹.

Komisija un ESAO/INFE šo sistēmu izstrādāja 2020. gada Kapitāla tirgu savienības rīcības plāna^{2,3} kontekstā un ESAO/INFE darba programmas kontekstā. Šī sistēma ir nākamā pēc ES un ESAO/INFE finanšu kompetences sistēmas pieaugušajiem Eiropas Savienībā, kas tika publicēta 2022. gada janvārī⁴.

Mūsdienās bērniem jau agrīnā vecumā ir pieejama nauda, un viņi sāk lietot (digitālos) finanšu pakalpojumus⁵. Viņi aug finanšu vidē, kas strauji attīstās, un tas nozīmē, ka viņiem potenciāli ir vairāk iespēju, taču vienlaikus arī lielāka individuālā atbildība par finanšu lēmumiem nekā iepriekšējām paaudzēm. Savukārt lielākā daļa ieradumu, tostarp finanšu ieradumi, veidojas agrīnā vecumā, un sliktos finanšu ieradumus vēlāk dzīvē ir grūti mainīt⁶. Lai nodrošinātu, ka bērni spēj risināt šos jautājumus un uzņemties atbildību par savu finansiālo nākotni, viņiem būtu jāpalīdz izprast galvenos finanšu jēdzienus un principus un sākt veidot finansiāli gudru attieksmi un uzvedību.

Šīs sistēmas mērķis ir veidot kopīgu izpratni par finanšpratības kompetencēm dažādu vecumu bērnu un jauniešu vidū dažādos formālās izglītības posmos. Sagaidāms, ka tas palīdzēs koordinēt, izstrādāt un novērtēt valstu politikas veidotāju un ieinteresēto personu, tostarp pedagogu, īstenotās rīcībpolitikas un konkrētus pasākumus, kas savukārt atvieglos paraugprakses apmaiņu un uzlabos finanšpratības pasākumu efektivitāti visā ES. Ar šo sistēmu tiks, piemēram:

- atbalstīta to valstu finanšpratības stratēģiju izstrāde, īstenošana un pārskatīšana, kurās jaunieši bieži vien ir minēti kā viena no galvenajām mērķauditorijām;

¹ <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-international-network-on-financial-education.htm>

² Kapitāla tirgu savienība cilvēku un uzņēmumu labā — jauns rīcības plāns (COM(2020) 590 final), https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/growth-and-investment/capital-markets-union/capital-markets-union-2020-action-plan_en.

³ Pamatotības novērtējuma rezultāti attiecībā uz finanšu kompetences sistēmas izstrādi ES: https://ec.europa.eu/info/files/210408-report-financial-competence-framework_en.

⁴ https://ec.europa.eu/info/publications/220111-financial-competence-framework_lv. Tiek strādāts pie sistēmas ieviešanas atbalstīšanas ar konkrētām rīcībpolitikām un iniciatīvām.

⁵ ESAO (2020), *PISA 2018 Results (Volume IV): Are Students Smart about Money? (PISA 2018 rezultāti (IV sējums): “Vai skolēni pārzina naudas lietas?”)*, PISA, OECD Publishing, Parīze, <https://doi.org/10.1787/48ebd1ba-en>

⁶ David Whitebread and Sue Bingham, “Habit Formation and Learning in Young Children”, the Money Advice Service (2013): <https://mascdn.azureedge.net/cms/the-money-advice-service-habit-formation-and-learning-in-young-children-may2013.pdf>

- atbalstīta **finanšpratības elementu iekļaušana skolu, stažēšanās un profesionālās apmācības programmās**;
- atbalstīta **īpašu finanšpratības programmu un mācību materiālu izstrāde** bērniem un jauniešiem izmantošanai skolās un citviet, ieskaitot tādu **mācību materiālu un izglītojošu rīku izstrādi** kā, piemēram, kursi, mācību grāmatas, finanšu izglītības spēles izmantošanai skolās un citviet, videomateriāli vai citi materiāli;
- **atbalstīta finanšpratības līmeņu novērtēšana un finanšpratības iniciatīvu izvērtēšana**, sekmējot novērtējumu, apsekojumu un ietekmes novērtējumu sagatavošanu. Šajā sistēmā balstīti valstu līmeņa un ES mēroga rādītāji varētu palīdzēt novērtēt bērniem un jauniešiem paredzētu finanšpratības iniciatīvu efektivitāti un atvieglot salīdzināšanu dažādu dalībvalstu starpā.

1.1.1. Sistēmas izstrādes process

Šīs sistēmas pamatā ir vairākas jau esošās sistēmas, tostarp ES un ESAO/*INFE* kopīgā finanšu kompetences sistēma pieaugušajiem, ESAO/*INFE* pamatkompetenču sistēma jauniešu finanšpratības jomā⁷, ESAO *PISA* 2021. gada finanšpratības analītiskā un novērtēšanas sistēma⁸, kā arī esošās valstu sistēmas bērnu un jauniešu finanšpratības jomā⁹.

Izmantojot šos esošos avotus, šī sistēma tika izstrādāta sadarbības procesā, kurā iesaistījās ES Valdības ekspertu grupas mazumtirdzniecības finanšu pakalpojumu jautājumos (*GEGRFS*) Finanšu izglītības apakšgrupa, kā arī ESAO Starptautiskā tīkla finanšu izglītības jomā (ESAO/*INFE*) locekļi no ES. Ekspertu grupai pievienojās arī dalībvalstu izglītības ministriju un citu izglītības iestāžu pārstāvji. Laikā no 2022. gada aprīļa līdz 2023. gada jūlijam šī paplašinātā *GEGRFS* apakšgrupa tikās 8 reizes, lai apspriestu un apstiprinātu šo sistēmu. Šis sadarbīgais izstrādes process nodrošināja sistēmas atbilstību finanšu izglītības politikas veidotāju vajadzībām visā ES.

Sistēmas izstrādei par labu nāca arī tehniska diskusija ar ekspertiem (administratoriem, akadēmisko aprindu pārstāvjiem, skolotājiem, izglītības speciālistiem) par sistēmas izmantojamību un praktisko īstenošanu. Jo īpaši tika vāktas atsauksmes par kompetenču saturu un sistēmas lietošanas ērtumu. Tehniskās diskusijas laikā tika saņemti noderīgi ierosinājumi, kā padarīt dokumentu satura ziņā visaptverošu un speciālistiem viegli īstenojamu. Šī tehniskā diskusija arī sekmēja agrīnu atbalstu speciālistu vidū un palīdzēja nodrošināt sistēmas turpmāku ieviešanu, veicinot speciālistu līdzatbildību.

GEGRFS un ESAO/*INFE* sistēmu apstiprināja [2023. gada jūlijā [vēl jāapstiprina]].

⁷ ESAO (2015), *OECD/INFE Core competencies framework on financial literacy for youth* ("ESAO/*INFE* pamatkompetenču sistēma jauniešu finanšpratības jomā"): <https://www.oecd.org/finance/Core-Competencies-Framework-Youth.pdf>

⁸ *PISA 2021 Financial Literacy Analytical and Assessment Framework* ("PISA 2021. gada finanšpratības analītiskā un novērtēšanas sistēma"): <https://www.oecd.org/pisa/sitedocument/PISA-2021-Financial-Literacy-Framework.pdf>

⁹ Šādu sistēmu piemēri no [Portugāles](#), [Itālijas](#) un [Nīderlandes](#).

1.1.2. Turpmākie pasākumi

Komisija un ESAO/*INFE* sadarbībā ar ES dalībvalstīm 2023. gada beigās sāks darbu pie sistēmas ieviešanas un izmantošanas. Sistēmas ieviešana un izmantošana būs brīvprātīga — līdzīgi kā gadījumā ar finanšu kompetences sistēmu pieaugušajiem. Valstu politikas veidotāji, speciālisti (NVO, izglītības iestādes, akadēmisko aprindu pārstāvji un rūpniecības nozare) un citas ieinteresētās personas varētu apsvērt iespēju izmantot sistēmu konkrētās rīcībpolitikās un izglītības iniciatīvās. Komisija un ESAO/*INFE* sniegs atbalstu ieviešanas posmā, piemēram, piedāvājot platformu, kur iespējams apmainīties ar paraugpraksi un pieredzi, kas gūta dalībvalstīs.

Sistēmas panākumi būs atkarīgi no **spējas veidot kopīgu izpratni par finanšpratību dažādu ieinteresēto personu vidū ES dalībvalstīs** un no šo personu vēlmes izmantot sistēmu un sniegt ieguldījumu finanšpratības rīcībpolitiku un iniciatīvu efektivitātes panākšanā.

1.2. Sistēmas mērķi un tvērums

Sistēma ir izstrādāta, ņemot vērā virkni galveno mērķu (sk. 1.2.1. iedaļu), kuri attiecas uz pamatmērķi uzlabot bērnu un jauniešu finanšpratību un finansiālo labklājību ES un sagatavot viņus saprātīgu finanšu lēmumu pieņemšanai, kļūstot pieaugušiem. Sistēma ir strukturēta pa vecuma grupām (sk. 1.2.3. iedaļu), kontekstiem (sk. 1.2.4. iedaļu) un satura jomām (sk. 2.1. iedaļu).

1.2.1. Galvenie mērķi

Sistēmas izstrādes sākumposmā tika noteikti **četri galvenie mērķi**, kas attiecas uz trim plašām jomām, proti, naudas līdzekļu pārvaldību, finanšu lēmumu pieņemšanu un vispārējo finanšu un ekonomikas vidi, kurā bērni pieņem lēmumus šobrīd, kā arī pieņems vēlāk, kad kļūs pieauguši.

Konkrētāk, kompetences ir izstrādātas atbilstoši tālāk tekstā izklāstītajiem galvenajiem mērķiem — nodrošināt bērniem un jauniešiem nepieciešamās zināšanas, prasmes, attieksmi un uzvedību, lai tie:

- 1) **spētu īstermiņā un ilgtermiņā efektīvi pārvaldīt naudas līdzekļus.** Mērķis ir, piemēram, nodrošināt, ka bērni zina, kā droši glabāt naudu un kāpēc tas ir svarīgi, un ka viņi spēj izstrādāt budžetu, lai pārvaldītu pamatizdevumus un ienākumus;
- 2) **spētu pieņemt saprātīgus un pārdomātus finanšu lēmumus, apzinātos to sekas un zinātu, kur meklēt palīdzību.** Šajā mērķī ir uzsvērts, cik svarīgi ir nodrošināt bērniem un jauniešiem prasmes, kas nepieciešamas, lai atbildīgi rīkotos ar naudu, kā arī tas, cik svarīgi ir veidot uzkrājumus ārkārtas gadījumiem un vajadzības gadījumā pārliecināti vērsties pēc palīdzības;
- 3) **pamata līmenī izprastu ekonomikas un finanšu vidi.** Mērķis ir nodrošināt, ka bērni un jaunieši vispārīgi pārzina galvenos finanšu produktus un pakalpojumus un zina, kāda ir galveno iestāžu loma ekonomikas un finanšu sistēmā (tostarp attiecībā uz nodokļu aspektiem);
- 4) **būtu pienācīgi sagatavoti pieaugušo dzīves ekonomiskajiem un finanšu aspektiem.** Mērķis ir nodrošināt, ka bērniem un jauniešiem ir pienācīga finanšpratība, lai spētu pieņemt daudzus un dažādus personīgus finanšu lēmumus attiecībā uz savu pieauguša cilvēka dzīvi.

Nemot vērā šos mērķus, tika izstrādātas kompetences, iedvesmojoties no ESAO/*INFE* pašreizējā darba jauniešu finanšpratības jomā, kā arī no finanšpratības definīcijas, kas minēta ESAO *PISA* finanšpratības novērtējumā¹⁰:

“Finanšpratība ir zināšanas par finanšu jēdzieniem un riskiem un to izpratne, kā arī prasmes un attieksme, kas nepieciešama šo zināšanu un izpratnes pielietošanai efektīvu lēmumu pieņemšanā dažādos finanšu kontekstos, lai uzlabotu indivīdu un sabiedrības finansiālo labklājību un dotu iespēju piedalīties ekonomiskajā dzīvē”

1.2.2. Dimensijas

Sistēmā ir noteiktas vissvarīgākās kompetences personīgo finanšu jomā. Līdzīgi kā pieaugušajiem paredzētajā sistēmā, arī šajā sistēmā ir aplūkotas trīs dimensijas, kas ir svarīgas finanšpratības atbalstīšanai mūža garumā:

- **informētība, zināšanas un izpratne;**
- **prasmes un uzvedība;** un
- **attieksme.**

Jāatzīmē, ka šīs trīs dimensijas sistēmas struktūrā nav acīmredzamas, bet ir noteiktas, izmantojot darbības vārdus, kas tiek izmantoti kompetenču aprakstā, un dalībvalstīm paredzētajā *Excel* dokumentā tām ir pievienotas īpašas birkas (sk. 2.3.1. iedaļu un A pielikumu). Interpretējot un izmantojot sistēmu, būtu jāņem vērā, ka vienkāršības labad kompetences ir iezīmētas kā piederīgas vienīgi “zināšanu”, “uzvedības” vai “attieksmes” dimensijām, taču dažu kompetenču gadījumā ir grūti nošķirt, vai tās ietilpst “zināšanu”, “uzvedības” vai “attieksmes” dimensijā, vai ka dažas kompetences, kas attiecas uz zināšanām vai uzvedību, var arī palīdzēt veidot attieksmi finanšpratības jomā.

1.2.3. Vecuma grupas

Sistēmā ir ņemts vērā, cik svarīgi ir jau agrīnā vecumā ielikt finanšpratības pamatus: tajā ir izklāstītas finanšu kompetences, kas nepieciešamas bērniem un jauniešiem, sākot no sešu gadu vecuma. Tomēr saskaņā ar ESAO 2020. gada ieteikumu par finanšpratību¹¹ sistēmā ir arī atzīts, ka finanšpratību ir svarīgi veidot no pēc iespējas agrīnāka vecuma, cita starpā attiecīgā gadījumā arī bērniem, kas jaunāki par sešiem gadiem.

Atzīstot, ka bērni ir ļoti viendabīga grupa un ka kompetencēm ir jābūt piemērotam katram vecumam, kompetences ir paredzētas trim dažādām vecuma grupām:

- **6–10 gadi;**
- **11–15 gadi;**
- **16–18 gadi.**

¹⁰ *PISA 2022 Financial Literacy Analytical and Assessment Framework* (“*PISA* 2022. gada finanšpratības analītiskā un novērtēšanas sistēma”): <https://www.oecd.org/pisa/sitedocument/PISA-2021-Financial-Literacy-Framework.pdf>

¹¹ *OECD Recommendation of the Council on Financial Literacy* (ESAO Padomes ieteikums par finanšpratību) (2020) <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>.

Šāda vecuma grupu izvēle vispārīgi atspoguļo izglītības līmeņu secību ES (lai gan valstu starpā pastāv atšķirības) un ar to tiek atzīts, ka bērni kompetences apgūst pakāpeniski laika gaitā. Bērnu spēja apgūt zināšanas, iegūt prasmes un veidot motivāciju ir atkarīga no viņu vecuma. Atsevišķās jomās bērniem vispirms ir jāsaprot finanšu jēdzieni un jāattīsta pareizo prasmju kopums, lai vēlākā vecumposmā to uzvedība būtu pozitīva. Atsevišķas prasmes un uzvedība sākotnēji tiek saistīta ar vienkāršu kontekstu un tikai laika gaitā (proti, bērniem kļūstot vecākiem) kļūst sarežģītāka: bērniem agrīnā vecumposmā ir jāapgūst attiecīgās kompetences, lai vēlāk varētu apgūt vēlākam vecumposmam paredzētās kompetences. Interpretējot un izmantojot sistēmu, ir svarīgi ņemt vērā, ka sistēmā minētās kompetences ir kumulatīvas, kas nozīmē, ka jaunākām vecuma grupām paredzētās kompetences joprojām būs aktuālas arī vecākiem bērniem, un ka vecākiem bērniem noteiktās kompetences nozīmē, ka bērni ir apguvuši jaunākiem bērniem paredzētās kompetenču kategorijas. Lai sistēma būtu kodolīga, tajā nav aprakstīta visa kompetenču attīstība pa vecuma grupām, bet gan tikai vissvarīgākās kompetences katrā vecuma grupā.

1.2.4. Konteksti

Kompetences tika izstrādātas, ņemot vērā konkrētus bērniem un jauniešiem aktuālos kontekstus. Konkrētāk, iedvesmojoties no *PISA 2022.* gada finanšpratības analītiskās un novērtēšanas sistēmas, tika aplūkotas šādas kontekstu jomas:

- **izglītība un darbs**, ņemot vērā, ka daži jaunieši ārpus mācību laika veic apmaksātu darbu un ka, tuvojoties obligātās izglītības noslēgumam, jauniešiem ir jāizdara izvēle attiecībā uz tālāko izglītību, apmācību vai darbu;
- **mājas un ģimene**, ņemot vērā to, ka daudzi bērnu un jauniešu finanšu lēmumi tiek pieņemti ģimenes un mājsaimniecības finanšu kontekstā. Šajā kontekstā tiek ņemts vērā arī tas, ka, jauniešiem pametot ģimenes mājas, viņi var sākt dzīvot mājokļos, ko savā starpā daļa personas, kas nav vienas ģimenes locekļi;
- **individuālās vajadzības**, ņemot vērā to, ka pat agrīnā vecumā cilvēkiem finanšu lēmumi ir jāpieņem atbilstoši personīgajām vajadzībām vai savā labā un ka viņiem ir jāuzņemas daudzi riski un atbildība. Šie lēmumi var attiekties uz personīgajām pamatvajadzībām, tostarp uz atpūtu un brīvo laiku, kā arī uz personīgās informācijas aizsardzības nozīmi;
- **sabiedrība**, atzīstot plašākas vides, kurā tiek pieņemti lēmumi, nozīmi un savstarpējo saikni starp individuāliem finanšu lēmumiem, vidi (piemēram, attiecībā uz ilgtspējīgām finansēm) un sabiedrību kopumā (piemēram, attiecībā uz nodokļu maksāšanu).

Sistēma aptver visas jomas, kas attiecas uz bērnu un jauniešu finanšu lēmumu pieņemšanu pašlaik un turpmākajā dzīvē, un tajā ir uzsvērtas tās kompetences, kas ir īpaši aktuālas pašreizējā finanšu vidē, piemēram, digitalizācija, ilgtspēja un uzņēmējdarbība (plašāku informāciju sk. 2.2. iedaļā).

2. Orientēšanās finanšu kompetences sistēmā

2.1. Sistēmas struktūra: satura jomas

Saskaņā ar ES un ESAO/*INFE* kopīgo finanšu kompetences sistēmu pieaugušajiem arī šajā sistēmā kompetences ir sadalītas četrās satura jomās: **1) naudas līdzekļi un darījumi; 2) finanšu plānošana un pārvaldība; 3) riski un ieguvumi; 4) finanšu vide.** Šīs satura jomas ir sīkāk iedalītas tematos (un katrs no tiem ir iedalīts vienā vai vairākos īpašos apakštematos).

2.1.1. 1. satura joma. Naudas līdzekļi un darījumi

Šī satura joma aptver dažas pamatkompetences, kas attiecas uz zināšanām, attieksmi un uzvedību saistībā ar *i)* naudas līdzekļiem un valūtām, *ii)* ienākumiem, *iii)* cenām, pirkumiem un maksājumiem un *iv)* finanšu dokumentiem un līgumiem.

Šīs satura jomas kompetences ļautu bērniem pārzināt naudas galvenās īpašības, ieskaitot tās vērtību, un zināt, kā to var apmainīt pret precēm un pakalpojumiem un cik svarīgi ir sekot līdzi personīgajam vai ģimenes budžetam.

Konkrētāk, šī satura joma ietver kompetences, kas attiecas uz *dažādajiem naudas veidiem* un to, *kā to glabāt, kā tai piekļūt un kā ar to apieties*. Turklāt ar *ienākumiem saistītās kompetences* ietver kompetences, kas attiecas uz ienākumu avotiem un finansiālo noturību. Piemēram, bērniem, pieņemot lēmumus par nākotnes profesijas izvēli, būtu jāizprot, cik lielus paredzamos ienākumus viņi varēs nopelnīt, un jāņem šī informācija vērā. Turklāt viņiem būtu jāspēj pārliecināti apspriest darba algas apmēru darba interviju laikā. Kompetences, kas attiecas uz *cenām, pirkumiem un maksājumiem*, ir saistītas ar naudas apmaiņu pret pakalpojumiem un produktiem, maksājumu metodēm un naudas pārvedumiem. Šīm kompetencēm būtu jāļauj bērniem izvēlēties produktus un pakalpojumus par vislabāko cenu un vispiemērotāko maksājumu metodi. Visbeidzot, kompetences, kas attiecas uz *finanšu dokumentiem un līgumiem*, ir vērstas uz nepieciešamību sekot līdzi informācijai finanšu dokumentos un līgumos.

2.1.2. 2. satura joma. Finanšu plānošana un pārvaldība

Šī satura joma aptver zināšanas, prasmes un attieksmi saistībā ar *i)* budžeta veidošanu/plānošanu, *ii)* ienākumu un izdevumu pārvaldību un plānošanu, *iii)* uzkrājumu veidošanu un ieguldījumu veikšanu, *iv)* pensionēšanos un pensijām un *v)* kredītiem. Šīs satura jomas galvenais mērķis ir noteikt kompetences finanšu plānošanai un pārvaldībai jau agrīnā vecumā.

Kompetences, kas attiecas uz budžeta veidošanu un plānošanu, piemēram, budžeta izstrāde un budžeta plānošanas rīku izmantošana, ir būtiski svarīgas personīgo vai mājsaimniecības mērķu sasniegšanai īstermiņā un ilgtermiņā. Kompetences, kas attiecas uz *ienākumu un izdevumu pārvaldību un plānošanu*, ir saistītas ar spēju jau no agrīna vecuma uzraudzīt un pārvaldīt ikdienas izdevumus un ienākumus. Laba finanšu plānošana nozīmē sagatavoties neregulārām naudas plūsmām — šī ir prasme, kas, bērniem pieaugot, kļūst aizvien aktuālāka. Kompetences, kas attiecas uz finanšu plānošanu un pārvaldību vidējā līdz ilgā termiņā ir svarīgas arī *uzkrājumu veidošanas un ieguldījumu veikšanas*, kā arī *pensionēšanās un pensiju* kontekstā. Kompetences, kas attiecas uz uzkrājumu veidošanu, izceļ to, cik svarīgi ir veidot uzkrājumus (nevis naudu uzreiz iztērēt). Šī satura joma ietver arī kompetences, kas attiecas uz ieguldījumu veikšanas un ieguldījumu izvēles pamatiem, kas parasti aktuālāk ir vēlākajam vecumposmam. Pamatkompetenču, kas attiecas uz *pensionēšanos un pensijām*, mērķis ir likt pamatus pozitīvai uzvedībai pensionēšanās laikā un tādējādi sagatavot bērnus nākotnei. Visbeidzot, kompetences, kas attiecas uz *kredītiem*, ir vērstas un aizņemšanās un aizdošanas pamatjēdzienu apguvi jaunākiem bērniem un uz padziļinātākām kompetencēm (dažādi kredītu veidi, kredīta pieteikums, informācijas meklēšana, kredītsaistību neizpildes sekas un pārmērīgi lielu pārādsaistību risks) vecākiem bērniem.

2.1.3. 3. satura joma. Risks un ieguvumi

Šī satura joma aptver zināšanas, prasmes un attieksmi saistībā ar *i)* risku un ieguvumu apzināšanu, *ii)* saikni starp finanšu riskiem un ieguvumiem, un *iii)* apdrošināšanu un finanšu

risku pārvaldību. Bērniem, kuri ir apguvuši šīs kompetences, būtu jāspēj salīdzināt ieguvumus un risku un konstatēt un mazināt riskus, pieņemot personīgus finanšu lēmumus.

Jaunākiem bērniem apgūstamās kompetences attiecas vienīgi uz riska un apdrošināšanas pamatjēdzieniem. Īpaša uzmanība ir pievērsta vecākiem bērniem apgūstamām (padziļinātākām) kompetencēm, kas attiecas uz finanšu risku, līdzsvaru starp ieguldījumu riska līmeni un peļņu no ieguldījumiem un veidiem, kā ar diversifikācijas palīdzību samazināt finanšu risku.

2.1.4. 4. satura joma. Finanšu vide

Šī satura joma attiecas uz finanšu pakalpojumiem plašākā nozīmē un aptver zināšanas, prasmes un attieksmi saistībā ar *i*) finanšu produktiem, pakalpojumiem un to sniedzējiem, *ii*) patērētāju tiesību aizsardzību, *iii*) tiesībām un pienākumiem, *iv*) blēdīšanās un krāpšanu, *v*) finanšu izglītību, informāciju un konsultācijām, *vi*) nodokļiem un publiskajiem izdevumiem un *vii*) ārējo ietekmi.

Finanšu vidi lielā mērā veido pieejamie *finanšu produkti, pakalpojumi un to sniedzēji*. Bērniem jau no agrīna vecuma būtu jāspēj atšķirt vienkāršus produktus un pakalpojumu sniedzējus. Vecākiem bērniem būtu jāzina, cik svarīgi ir salīdzināt produktus un pakalpojumus, un jāspēj pārliecināti atrast labāko variantu. Turklāt viņiem būtu jāspēj pamanīt nereglamentētas struktūras un pārzināt pakalpojumu sniedzēju pienākumus.

Kompetencēm, kas attiecas uz *patērētāju tiesību aizsardzību un tiesībām un pienākumiem*, būtu jāpalīdz bērniem orientēties finanšu vidē. Pēc šo kompetenču apgūšanas jaunākiem bērniem būtu jāzina, kādu aizsardzību viņiem nodrošina tiesību akti, kā arī to, ka līdztekus tiesībām viņiem ir arī pienākumi. Vecākiem bērniem būtu jāzina konkrētākas patērētāju tiesības un finanšu pakalpojumu sniedzēju pienākumi. Turklāt viņiem būtu jāspēj izmantot savas tiesības, piemēram, iesniedzot sūdzību.

Blēdīšanās un krāpšana kļūst aizvien izplatītāka un rada ievērojamus zaudējumus patērētājiem. Bērniem būtu jāapgūst kompetences, kas vajadzīgas, lai orientētos finanšu vidē un nodrošinātu, ka blēdīšanās un krāpšana neapdraud viņu finansiālo labklājību. Viņiem būtu jāzina dažādi blēdīšanās un krāpšanas veidi un modri jāizturas pret aizdomīgiem pieprasījumiem. Jaunākiem bērniem jau būtu jāsaprot, ka ir svarīgi veikt vienkāršus tiešsaistes drošības pasākumus, savukārt vecākiem bērniem būtu arī jāspēj veikt attiecīgus pasākumus, saskaroties uz aizdomīgu (tiešsaistes) pieprasījumu vai kļūstot par blēdīšanās vai krāpšanas upuri.

Ir svarīgi, lai bērni paļautos uz uzticamu un, ja iespējams, neatkarīgu *finanšu izglītību, finanšu informāciju un konsultācijām*. Šī satura joma ietver bērnu spēju iegūt uzticamu informāciju un finanšu izglītības nozīmi. Tajā ir aplūkots arī jautājums par to, kad un kur vērsties pēc finanšu konsultācijām.

Nodokļi un publiskie izdevumi ir neatņemama finanšu vides daļa, jo ikvienam dzīves laikā būs jāsasakaras ar nodokļiem. Jaunākiem bērniem būtu jāpārzina dažādi nodokļu veidi un to izmantošana, savukārt vecākiem bērniem būtu padziļinātāk jāizprot nodokļu sistēma un jābūt motivētiem laikus maksāt nodokļus.

Visbeidzot, to kompetenču mērķis, kas attiecas uz *ārējo ietekmi*, ir nodrošināt, ka bērni zina, ka ārējie faktori var ietekmēt finanšu lēmumu pieņemšanu, kā arī to, ka viņu pieņemtie finanšu

lēmumi var arī ietekmēt sabiedrību. Šajā kontekstā īpaši aktuāls ir līdzbiedru spiediens, uzvedības tendences, reklāma un citu veidu ārējais spiediens.

2.2. Sistēmas transversālās dimensijas

2.2.1. Digitālās finanšu kompetences

Digitālās tehnoloģijas aizvien vairāk ienāk cilvēku ikdienas dzīvē un aizvien plašāk tiek izmantotas arī finanšu nozarē, Covid-19 pandēmijai šo tendenci vēl vairāk paātrinot. Finanšu produktus un pakalpojumus tagad aizvien vairāk piedāvā digitālā formātā.

Daudzus gadus jaunus ES pilsoņus var uzskatīt par digitālās tehnoloģijas pārzinošiem, jo viņi ir auguši informācijas laikmetā. Viņi viegli spēj piekļūt digitālajām tehnoloģijām, un viņiem bieži vien ir labas digitālās kompetences. Taču šo prasmju esamība nebūt automātiski nenozīmē, ka viņiem piemīt arī digitālā finanšpratība. Pārmērīga pašpārliecinātība digitālo finanšu pakalpojumu jomā var novest pie nepareiziem finanšu lēmumiem un slikta rezultāta. Tādēļ šajā sistēmā liela uzmanība ir pievērsta digitālajām finanšu kompetencēm. Šīs kompetences ir definētas visai elastīgā veidā, lai ļautu ņemt vērā turpmāko attīstību.

Digitālās finanšu kompetences attiecas uz informētību un prasmēm digitālo finanšu pakalpojumu jomā, tostarp uz personīgo finanšu digitālajiem aktīviem, digitālajiem rīkiem vai digitālajiem medijiem. Tā kā dažas digitālās kompetences attiecas uz sistēmu kopumā, tās nav sargātas atsevišķā iedaļā. Tā vietā tās ir iekļautas visās satura jomās un ir izceltas zilā krāsā, lai tās būtu vieglāk izsekot. Kā piemērus var minēt kompetences, kas attiecas uz digitālajām maksājumu metodēm, digitālo finanšu jēdzieniem (piemēram, spēliskošana un kriptoaktīvi), persondatu aizsardzību tiešsaistē, digitālajiem finanšu produktiem un pakalpojumiem, blēdīšanos un krāpšanu tiešsaistē un kiberriskiem.

2.2.2. Ilgtspējīgu finanšu kompetences

Patērētāji savā ikdienas dzīvē, kā arī personīgo finanšu lēmumu pieņemšanā aizvien lielāku uzmanību pievērš ilgtspējas apsvērumiem. ES ir vērojams liels ilgtspējīgu finanšu produktu un pakalpojumu klāsta pieaugums un strauji tiek izstrādāti ES tiesību akti par ilgtspējīgām finansēm. Tas cilvēkiem sniedz iespējas savus finanšu lēmumus saskaņot ar savām vēlmēm ilgtspējas jomā.

Atšķirībā no pieaugušajiem paredzētās sistēmas bērniem paredzētajā sistēmā ir iekļautas tikai pamatkompetences, kas attiecas uz ilgtspējīgām finansēm, jo šie jautājumi ir diezgan sarežģīti. Bērniem būtu, piemēram, jāspēj saprast, kā iepirkšanās paradumi ietekmē vidi un kādā veidā ilgtspējas aspekti (vidiskie, sociāli un pārvaldības) ir saistīti ar finanšu lietām.

Līdzīgi kā digitālās kompetences arī ilgtspējas kompetences ir horizontālā veidā iekļautas visās četrās satura jomās un ir izceltas zaļā krāsā, lai tās būtu vieglāk izsekot.

2.2.3. Pilsoniskuma kompetences

Šajā sistēmā ir izceltas (oranžā krāsā) arī finanšu kompetences, kas var sekmēt kopienas gara veidošanos un pilsoniski atbildīgu rīcību finanšu jomā. Kā piemērus var minēt izpratni par to, kāpēc valsts iekasē nodokļus vai kāpēc naudas ziedošana atšķiras no naudas aizdošanas.

2.2.4. Uzņēmējdarbības kompetences

ES Uzņēmējdarbības kompetenču satvarā uzņēmējdarbība ir definēta kā iniciatīvas gars un spēja pārvērst idejas darbībā — tādas idejas, kas rada vērtību kādam citam, nevis pašam idejas

autoram¹². Iniciatīvas un uzņēmējdarbības gars ir transversāla galvenā kompetence, kas zināšanu sabiedrībā nepieciešama ikvienam cilvēkam personīga piepildījuma gūšanai un attīstībai, aktīvam pilsoniskumam, sociālajai iekļaušanai un nodarbinātībai.

Iekļaujot šajā sistēmā uzņēmējdarbību (izcelta rozā krāsā), bērni var attīstīt uzņēmēja domāšanas veidu, lai pārvērstu idejas konkrētos biznesa projektos vai projektos ar sociālu vai vidisku ietekmi¹³. Kā piemērus var minēt spēju pārliecināti slēgt vienkāršus darījumus uzņēmumā un būt motivētam uzzināt, kā ar fiskālo politiku var atbalstīt uzņēmējdarbību. Uzņēmējdarbības kompetences sistēmā ir izceltas rozā krāsā.

2.2.5. Kompetences, kas noderēs, kļūstot pieaugušiem

Excel rīks, kas tika izstrādāts, lai būtu vieglāk orientēties sistēmā (sk. nākamo iedaļu), ļauj speciālistiem noteikt kompetences, kas personām ir visaktuālākās, tuvojoties pieauguša cilvēka vecumam, kas parasti tiek saistīts ar pilngadības sasniegšanu un obligātās izglītības pabeigšanu (sistēmas tekstā tās nav nekādi izceltas). Tā kā pilngadības vecums vai vecums, līdz kuram obligāti ir jāapmeklē skola, dažādās dalībvalstīs atšķiras, pievienojot birku kādā konkrētā dalībvalstī, var būt vajadzīgi pielāgojumi. Kā piemērus cita starpā var minēt kompetences, kas saistītas ar tādiem tematiem kā finanšu līgumi, tālākās izglītības vai profesijas izvēle, nodokļu maksāšana, neatkarīgi no vecuma grupas, kurai attiecīgā kompetence ir paredzēta.

2.3. Rīks kompetenču filtrēšanai

Politikas veidotājiem, skolotājiem un izglītības speciālistiem var būt nepieciešams noteikt kompetenču izlasi, lai saturu pielāgotu konkrētām mērķauditorijas vajadzībām. Sistēma ir veidota visaptveroša, lai tā atbilstu plašas iespējamo lietotāju grupas vajadzībām, taču to viegli var pielāgot, lai tā atbilstu specifiskāku iniciatīvu vajadzībām.

Piemēram, sistēmas turpmākie lietotāji var viegli atlasīt kompetences, kas paredzētas vienai no trim vecuma grupām. Sistēmu var arī pielāgot, lai atlasītu kompetences, kas īpaši attiecas uz noteiktiem tematiem, piemēram, plānošanu vai uzkrājumu veidošanu.

Līdzīgi kā pieaugušajiem paredzētajā sistēmā, arī šajā sistēmā tika izstrādāta *Excel* datubāze, lai lietotājiem būtu vieglāk pārlūkot un filtrēt kompetences. Kompetences var filtrēt pēc tematiem vai pēc trim dimensijām (informētība/zināšanas/izpratne, prasmes/uzvedība vai attieksme). Turklāt dažādas birkas ir izmantotas, lai iezīmētu digitālās finanšu kompetences, ilgtspējīgu finanšu kompetences, sociālās kompetences, uzņēmējdarbības kompetences un kompetences, kas paredzētas bērniem, kuri sasniedz pilngadību vai pabeidz obligāto izglītību. Nākotnē varētu tikt apsvērta papildu birku izveide, savukārt lietotāji tiek aicināti veidot papildu birkas, lai sistēmu pielāgotu savām vajadzībām.

2.3.1. Kompetenču, kas saistītas ar zināšanām, attieksmi un uzvedību, identificēšana

Lai vienkāršoti sistēmas struktūru salīdzinājumā ar pieaugušajiem paredzēto sistēmu, trīs dimensijas — zināšanas, attieksme un uzvedība — šajā sistēmā nav acīmredzamas.

¹² Eiropas Uzņēmējdarbības kompetenču satvars (*EntreComp*), <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1317&langId=en>.

¹³ Jāatzīmē, ka pieaugušo uzņēmējdarbības kompetences ir iekļautas atsevišķā ES sistēmā *EntreComp* un tādēļ pieaugušajiem paredzētajā finanšu kompetences sistēmā nav aplūkotas. ESAO/*INFE* izstrādāja arī [Pamatkompetenču sistēmu mikrouzņēmumu un mazo un vidējo uzņēmumu finanšprātības jomā](#).

Tā vietā ir iespējams identificēt kompetences, kas saistītas ar zināšanām, attieksmi un uzvedību, izmantojot *Excel* rīkā pieejamās birkas vai iepriekš tekstā vai A pielikumā sniegto to darbības vārdu sarakstu, kas attiecas uz zināšanām, attieksmi un uzvedību.

3. Sistēmas ieviešana

Sistēmas ieviešana un izmantošana ir brīvprātīga, taču tika apsvērta iespēja īstenot vairākus pasākumus ieviešanas atbalstīšanai. Komisija un ESAO/*INFE* turpinās sniegt atbalstu ieviešanas posmā, kas sāksies 2023. gada beigās. Tās piedāvās politikas veidotājiem un ieinteresētajām personām platformu, kur iespējams apmainīties ar paraugpraksi un gūto pieredzi, un **sekmēs apmaiņu starp dalībvalstīm un ieinteresētajām personām**, lai atbalstītu sistēmas īstenošanu.

Izstrādājot sistēmu, tika izmantoti dažādi darbības vārdi, lai katru kompetenci iedalītu kādā no trim kompetenču dimensijām: i) zināšanas/informētība/izpratne; ii) prasmes/uzvedība un iii) attieksme. Katras kompetences dimensiju var noteikt pēc tālāk tekstā sniegtajā sarakstā iekļautajiem darbības vārdiem (NB! *Excel* dokumentā dimensijām ir pievienotas atsevišķas birkas).

Piemēram, kompetences, kuru apraksts sākas ar tādiem darbības vārdiem kā “apzinās” un “zina”, ietilpst dimensijā “Zināšanas, informētība un izpratne”, savukārt kompetences, kuru apraksts sākas ar tādiem darbības vārdiem kā “spēj nosaukt” un “izvērtē”, ietilpst dimensijā “Prasmes un uzvedība”. Kompetenču, kas ietilpst dimensijā “Attieksme”, aprakstā tiek izmantoti, piemēram, šādi darbības vārdi: “ir pietiekami pārlicināts, lai” vai “ir motivēts”.

Ja pirms darbības vārda ir modālais darbības vārds “var, spēj”, tas norāda, ka attiecīgā kompetence nozīmē spēju demonstrēt kādu prasmi vai uzvedību *attiecīgā vajadzības gadījumā*, nevis liek personai demonstrēt šo prasmi vai uzvedību pašu par sevi, lai personu varētu uzskatīt par tādu, kam piemīt finanšpratība. Piemēram, 63. kompetences aprakstā ir minēts: “**Spēj izmantot digitālas metodes, lai samaksātu par preci/pakalpojumu vai drošā veidā pārskaitītu naudas līdzekļus (piemēram, izmantojot tālruni)**”. Šajā gadījumā personai, kam piemīt finanšpratība, *vajadzības gadījumā* būtu jāspēj izmantot digitālās maksājumu metodes, taču nav tās faktiski jāizmanto, lai personu atzītu par tādu, kam piemīt finanšpratība.

Interpretējot un izmantojot sistēmu, būtu jāņem vērā, ka vienkāršības labad kompetences ir iezīmētas kā piederīgas vienīgi “zināšanu”, “uzvedības” vai “attieksmes” dimensijām, taču dažu kompetenču gadījumā ir grūti nošķirt, vai tās ietilpst “zināšanu”, “uzvedības” vai “attieksmes” dimensijā, vai ka dažas kompetences, kas attiecas uz zināšanām vai uzvedību, var arī palīdzēt veidot attieksmi finanšpratības jomā.

Zināšanas, informētība un izpratne	Prasmes un uzvedība	Attieksmes
------------------------------------	---------------------	------------

<ul style="list-style-type: none"> • Apzinās, Zina • Saprot (jēdzienu) • Zina • Apzinās • Atzīst, Atpazīst • Attiecina • Izprot 	<ul style="list-style-type: none"> • Piekļūst • Analizē • Novērtē • Aprēķina • Pārbauda • Izvēlas • Salīdzina • Aizpilda • Apsver, Ņem vērā • Apraksta • Veido • Nošķir • Atšķir • Sagatavo • Izvērtē • Maina • Ievēro • Skaidro • Konstatē • Sniedz piemērus • Nosaka • Uz dod jautājumus • Iegulda • Uzskaita • Pieņem, Izstrādā • Uzrauga • Spēj nosaukt • Maksā • Nosaka prioritātes • Aizsargā • Krāj • Samazina • Pieprasa 	<ul style="list-style-type: none"> • Spēj pārliecināti (veikt kādu darbību) • Ievēro piesardzību • Ir motivēts Vēlas
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none">• Pretojas• Saglabā• Meklē• Sāk (plānot)• Ņem vērā• Domā• Izmanto	
--	---	--

Annex B Glosārijs

Šīs definīcijas ir vai nu izklāstītas spēkā esošajos ES tiesību aktos, vai izstrādātas, pamatojoties uz attiecīgām definīcijām vai noteikumiem spēkā esošajos ES tiesību aktos vai starptautiski atzītiem ESAO politikas instrumentiem un publikācijām. Dažos gadījumos šīs definīcijas ir saīsinātas vai vienkāršotas. Gadījumos, kad definīcijas ir saīsinātas, vienkāršotas vai ieviestas tikai šā dokumenta vajadzībām, tās nav uzskatāmas par vispāratzītām juridiskām definīcijām.

Šajā glosārijā definētie termini un apzīmējumi sistēmas tekstā ir izcelti slīprakstā.

- **Kriptoaktīvs** ir vērtības vai tiesību digitāls atveidojums, ko var nodot un uzglabāt elektroniski, izmantojot sadalītās virsrāmātas tehnoloģiju vai līdzīgu tehnoloģiju (*2020/0265(COD), priekšlikums regulai par kriptoaktīvu tirgiem*).
- **Finanšpratība** ir finanšu izpratnes, zināšanu, prasmju, attieksmes un uzvedības kopums, kas vajadzīgs, lai pieņemtu saprātīgus finanšu lēmumus un galu galā panāktu individuālu finansiālo labklājību (*ESAO Padomes ieteikums par finanšpratību, 2020. gada 29. oktobris*).
- **Finanšu izglītība** ir process, kurā finanšu patērētāji/ieguldītāji uzlabo izpratni par finanšu produktiem, koncepcijām un riskiem un, izmantojot informāciju, norādījumus un/vai objektīvas konsultācijas, attīsta prasmes un pārliecinātību, lai labāk izprastu finansiālos riskus un iespējas, izdarītu apzinātu izvēli, zinātu, kur vērsties pēc palīdzības, un veiktu citus efektīvus pasākumus nolūkā uzlabot savu finansiālo labklājību (*ESAO/INFE augsta līmeņa principi par valstu stratēģijām finanšu izglītības jomā, ko 2012. gadā apstiprināja G20 valstu vadītāji*).
- **Finansiālā noturība** ir personu vai mājsaimniecību spēja pretoties negatīviem satricinājumiem, kas rada finansiālas sekas, pārvarēt tos un atgūties no tiem (*G20 un ESAO/INFE 2021. gada ziņojums "Atbalsts finansiālajai noturībai un pārveidei ar digitālās finanšpratības palīdzību" ("Supporting Financial Resilience and Transformation through Digital Financial Literacy")*).
- **Finansiālā labklājība**: individuālā finansiālā labklājība ir kontrole, drošības sajūta, brīvība un noturība attiecībā uz personas pašreizējām un nākotnes finansēm, pamatojoties uz objektīviem vai subjektīviem faktoriem un ņemot vērā individuālus un kopējos kontekstuālos faktoros (*ESAO/INFE 2023. gada jūlijā izstrādātā darba definīcija*).
- **Spēliskošana** ir tipisku spēles elementu (piemēram, punktu skaitīšanas, sacensības ar citiem, spēles noteikumu) piemērošana citās darbības jomās, ko parasti izmanto kā tiešsaistes tirgvedības metodi, lai sekmētu produkta vai pakalpojuma izmantošanu.
- **Zaļmaldināšana** ir negodīgas konkurences priekšrocības gūšanas prakse, kad finanšu produkts tiek tirgots kā videi nekaitīgs, kaut gan patiesībā tas neatbilst vides pamatstandartiem (pamatojoties uz noteikumiem *Regulā (ES) 2020/852 par regulējuma izveidi ilgtspējīgu ieguldījumu veicināšanai*).
- **Objektivitāte**: šajā dokumentā jēdziens "objektivitāte" jāsaprot kā attieksme, kuru neietekmē aizspriedumi un interešu konflikti. Ņemiet vērā, ka šī nav ES juridiskā definīcija.

- **Neatkarīgas konsultācijas par ieguldījumiem** (vai šajā sistēmā — neatkarīgas finanšu konsultācijas) ir konsultācijas, ko ieguldījumu brokeru sabiedrība sniedz klientam neatkarīgi un ja šī ieguldījumu brokeru sabiedrība atbilst vairākām prasībām, jo īpaši attiecībā uz pietiekamu pieejamo finanšu instrumentu klāstu, kā arī ierobežojumiem attiecībā uz maksām, komisijas naudām vai jebkādiem finansiāliem vai nefinansiāliem labumiem, ko maksā vai sniedz jebkura trešā persona saistībā ar pakalpojuma sniegšanu klientam (pamatojoties uz *Direktīvas 2014/65/ES par finanšu instrumentu tirgiem* noteikumiem).
- **Maksājumu konts ar pamatfunkcijām** ir maksājumu konts, kas ļauj patērētājiem veikt konkrētus darījumus, piemēram, vismaz iemaksāt līdzekļus, izņemt naudu, veikt maksājumus trešām personām un saņemt maksājumus no tām, kā arī veikt kredīta pārvedumus (pamatojoties uz noteikumiem *Direktīvā 2014/92/ES par maksājumu kontu tarifu salīdzināmību, maksājumu kontu maiņu un piekļuvi maksājumu kontiem ar pamatfunkcijām*).
- **Persondati** ir jebkura informācija, kas attiecas uz identificētu vai identificējamu fizisku personu (“datu subjekts”); identificējama fiziska persona ir tāda, kuru var tieši vai netieši identificēt, jo īpaši atsaucoties uz identifikatoru, piemēram, minētās personas vārdu, uzvārdu, identifikācijas numuru, atrašanās vietas datiem, tiešsaistes identifikatoru vai vienu vai vairākiem minētajai fiziskajai personai raksturīgiem fiziskās, fizioloģiskās, ģenētiskās, garīgās, ekonomiskās, kultūras vai sociālās identitātes faktoriem (*Regula (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti*).
- **Ilgspējīgs ieguldījums** ir ieguldījums saimnieciskā darbībā, kas veicina vidiska mērķa sasniegšanu, vai ieguldījums saimnieciskā darbībā, kas veicina sociāla mērķa sasniegšanu, vai ieguldījums cilvēkkapitālā vai ekonomiski vai sociāli nelabvēlīgās kopienās, ar noteikumu, ka šādi ieguldījumi būtiski nekaitē neviena no minēto mērķu sasniegšanai un ka ieguldījumus saņemošās sabiedrības īsteno labas pārvaldības praksi (pamatojoties uz definīciju *Regulā (ES) 2019/2088 par informācijas atklāšanu, kas saistīta ar ilgtspēju, finanšu pakalpojumu nozarē*).

Annex C

Iestādes, kuras darbojas ES Valdības ekspertu grupas mazumtirdzniecības finanšu pakalpojumu jautājumos (GEGRFS) Finanšu izglītības apakšgrupā

DV	Iestāde
AT	Centrālā banka
AT	Izglītības, zinātnes un pētniecības ministrija
AT	Federālā Finanšu ministrija
BE	Finanšu pakalpojumu un tirgu iestāde
BG	Izglītības un zinātnes ministrija
BG	Finanšu ministrija
CY	Kipras Centrālā banka
CY	Izglītības, kultūras, sporta un jaunatnes lietu ministrija
CZ	Finanšu ministrija
DE	Federālā Finanšu uzraudzības iestāde
DK	Bērnu lietu un izglītības ministrs
DK	Augstākās izglītības un zinātnes ministrija
EE	Izglītības un pētniecības ministrija
EE	Finanšu ministrija
EL	Izglītības un reliģijas lietu ministrija
ES	Ekonomikas ministrija
ES	Izglītības ministrija
FI	Izglītības valsts aģentūra
FI	Izglītības un kultūras ministrija
FI	Finanšu ministrija (Finanšu tirgu nodaļa)
FI	Tieslietu ministrija
FR	Francijas Centrālā banka
FR	Valsts izglītības ministrija
FR	Ekonomikas un finanšu ministrija
HR	Arodizglītības un pieaugušo izglītības aģentūra
HR	Finanšu ministrija
HR	Izglītības un skolotāju apmācības aģentūra
HU	Finanšu ministrija
HU	Cilvēkresursu ministrija
IE	Izglītības ministrija
IE	Finanšu ministrija
IT	Itālijas Banka
IT	Uzņēmumu un biržas komisija

IT	Finanšu ministrija
IT	Izglītības ministrija
LT	Izglītības, zinātnes un sporta ministrija
LT	Finanšu ministrija
LU	Finanšu ministrija
LV	Latvijas Banka
LV	Izglītības ministrija
MT	Finanšu pakalpojumu iestāde
MT	Finanšu un nodarbinātības ministrija
MT	Sociālā taisnīguma un solidaritātes, ģimenes un bērnu tiesību ministrija
MT	Izglītības ministrija
NL	Finanšu ministrija
PL	Finanšu ministrija
PL	Izglītības un zinātnes ministrija
PT	Profesionālās kvalifikācijas valsts aģentūra
PT	Portugāles Centrālā banka
PT	Izglītības ministrija
PT	Portugāles Vērtspapīru tirgus komisija
PT	Portugāles Apdrošināšanas un pensiju fondu uzraudzības iestāde
RO	Finanšu uzraudzības iestāde
RO	Izglītības ministrija
RO	Finanšu ministrija
RO	Rumānijas Centrālā banka
SE	Finanšu uzraudzības iestāde
SI	Izglītības, zinātnes un sporta ministrija
SI	Finanšu ministrija
SK	Izglītības, zinātnes, pētniecības un sporta ministrija
SK	Finanšu ministrija

1. satura joma. Naudas līdzekļi un darījumi

Temats	Vecuma grupas		
	1. vecuma grupa: 6–10 gadi	2. vecuma grupa: 11–15 gadi	3. vecuma grupa: 16–18 gadi
1.1. Naudas līdzekļi un valūtas	<p>Naudas līdzekļu veidi</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zina, ka naudai var būt dažādi veidi, piemēram, banknotes, monētas un elektroniskā nauda. 2. Spēj atšķirt un nosaukt savā valstī vai reģionā izmantotās banknotes un monētas. 3. Spēj pārlicināti apspriest ikdienas naudas lietas ar ģimenes locekļiem vai citām uzticamām personām reālās dzīves situācijās. 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Izvērtē dažādu naudas līdzekļu (tostarp naudas līdzekļu un valūtu ar likumīga maksāšanas līdzekļa statusu vai bez tā, tradicionālā vai elektroniskā formā) veidu īpatnības un radītos riskus. 	
	<p>Naudas līdzekļu nozīme/nolūks</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Spēj izmantot naudas līdzekļus, lai glabātu vai izmērītu vērtību, kā arī lai maksātu par precēm un pakalpojumiem. 		

	<p>6. Novērtē naudas līdzekļu vērtību.</p>		
	<p>Naudas līdzekļu glabāšana un piekļuve tiem</p> <p>7. Izprot, ka naudas līdzekļus var glabāt dažādos veidos (mājās, bankā utt.) un ka tiem var piekļūt dažādos veidos (bankomātā, elektroniskā veidā utt.).</p>	<p>8. Zina, kā izņemt skaidru naudu no bankomāta.</p>	<p>9. Izvēlas labākos veidus, kā glabāt naudas līdzekļus un kā tiem piekļūt, pamatojoties uz drošības un izmaksu apsvērumiem.</p>
	<p>Apiešanās ar naudas līdzekļiem</p> <p>10. Apzinās, ka cilvēkiem pieejamās naudas līdzekļu summas ir ierobežotas.</p> <p>11. Izprot, ka naudas iedošana vai ziedošana atšķiras no naudas aizdošanas.</p>	<p>12. Zina, ka valūtas vai banknotes/monētas var kļūt nederīgas.</p>	<p>13. Spēj paskaidrot, kāpēc naudas līdzekļu summas, ko ir iespējams izņemt no bankomāta vai pārskaitīt, ir ierobežotas (piemēram, drošības apsvērumi, nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas novēršana).</p>
	<p>Ārvalstu valūtas un to maiņa</p> <p>14. Izprot, ka valstīm un reģioniem (piemēram, eurozonai) var būt sava valūta, ko var apmainīt pret citu valstu valūtām.</p>	<p>15. Spēj aprēķināt ārvalstu valūtas summu, piemērojot valūtas maiņas kursu.</p> <p>16. Zina, kāda veida finanšu pakalpojumu sniedzēji var piedāvāt valūtas maiņas pakalpojumus.</p>	<p>17. Maina valūtu, ņemot vērā valūtas maiņas izmaksas un riskus.</p> <p>18. Apzinās, ka valūtas relatīvās vērtības svārstības var ietekmēt pirkjspēju un ietaupījumu un parādu apmēru.</p>

			19. Salīdzina dažādu pakalpojumu sniedzēju piedāvāto valūtas maiņas pakalpojumu izmaksas (cita starpā izmantojot uzticamus valūtas konvertēšanas rīkus).
1.2. Ienākumi	<p>Ienākumu avoti un līmeņi</p> <p>20. Zina, ka pastāv dažādi ienākumu avoti un veidi.</p> <p>21. Izprot, ka cilvēku ienākumi mēdz atšķirties.</p>	<p>22. Izprot dažādu darbu un profesiju, tostarp pašnodarbinātības/uzņēmējdarbības, īpatnības un paredzamo ienākumu līmeni, lai pārliecināti izvēlētos profesiju.</p> <p>23. Apzinās, ka dažās valstīs, cilvēkiem, kuri strādā, ir tiesības uz minimālo algu.</p> <p>24. Nosaka dažādus ienākumu veidus (piemēram, darba alga, finanšu ienākumi, īres maksa, sociālie pabalsti, peļņa no uzņēmējdarbības utt.) un saprot, ka daži ienākumu avoti var nebūt likumīgi.</p>	<p>25. Izprot, kas ir ienākumu nodoklis un kā to piemēro ienākumiem (atšķirība starp bruto un neto ienākumiem).</p> <p>26. Zina galvenos tiesību aktus, kas attiecas uz darba algām un citiem ienākumiem, un negodīgas attieksmes gadījumā spēj pārliecināti vērsties pēc juridiskās palīdzības.</p> <p>27. Spēj pārliecināti apspriest algas lielumu, piesakoties darbā.</p> <p>28. Izvēloties profesiju vai īstenojot biznesa ideju, ņem vērā paredzamo algas līmeni un ir motivēts izdarīt tādu izvēli/veidot tādus plānus, lai nākotnē sasniegtu vēlamu ienākumu līmeni.</p> <p>29. Apzinās, ka valsts dažādos veidos iejaucas personas ienākumu jomā (ar nodokļiem, subsīdijām un sociālajiem pabalstiem).</p>
	<p>Ienākumu vajadzības</p> <p>30. Apzinās, ka ienākumi veicina personas, ģimenes un kopienas finansiālo labklājību.</p>	<p>31. Izprot, ka dažādiem cilvēkiem var būt dažāda līmeņa ienākumi un ka tie dzīves laikā var mainīties dažādu faktoru dēļ (piemēram, dažādas vajadzības dažādos dzīves posmos, ģimenes vajadzības, neparedzēti gadījumi utt.).</p>	<p>33. Izstrādā savu nākotnes ienākumu vajadzību aplēses, ieskaitot ienākumus, kas vajadzīgi augstākās izglītības un/vai apmācības iegūšanai.</p> <p>34. Vēlas veikt pasākumus, lai vajadzības gadījumā gūtu vai palielinātu ienākumus (piemēram, uzņemas gadījuma/vasaras darbus utt.).</p>

		<p>32. Izprot augstākās izglītības sniegtās priekšrocības darba iespēju un nākotnes ienākumu ziņā.</p>	<p>35. Sāk plānot savu tālāko izglītību/apmācību/darba dzīvi, lai nodrošinātu ienākumus visa mūža garumā.</p>
<p>1.3. Cenas, pirkumi un maksājumi</p>	<p>Cenas</p> <p>36. Nošķir preces vai pakalpojumu cenu un vērtību.</p> <p>37. Salīdzina līdzīgus produktus pēc cenām un izprot, ka produkts/pakalpojums var būt arī pārāk dārgs.</p> <p>38. Uzskaita pamatpreču, tostarp pārtikas, cenas.</p>	<p>39. Apzinās, ka preču un pakalpojumu cenas laika gaitā var palielināties (inflācija).</p> <p>40. Izprot, ka pastāv atšķirība starp vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības cenām, starp ražotāja un patēriņa cenām un starp vienas vienības cenu un kopējo cenu.</p> <p>41. Zina, ka noteiktas lietas ir publiski pieejamas (piemēram, parks), un zina, ka to izmaksas sedz kopiena.</p> <p>42. Izvēloties produktu, ņem vērā arī citus kritērijus (tostarp kvalitāti, noteikumus un nosacījumus, vidiskos, sociālos un pārvaldības apsvērumus utt.), vienlaikus ņemot vērā arī personīgos ienākumus un citus apstākļus.</p> <p>43. Izmanto spēju rēķināt galvā, lai noteiktu preces vai pakalpojuma gala cenu (ņemot vērā arī atlaides).</p>	<p>44. Analizē faktoros, kas var būt ņemti vērā preces/pakalpojuma gala cenā (konkurence, piedāvājums un pieprasījums, kvalitāte, inovācija, reklāma, nodokļi utt.).</p> <p>45. Spēj pārliecināti risināt sarunas par taisnīgu cenu, kad tas ir iespējams un ir lietderīgi.</p>
	<p>Pirkumi</p>		

	<p>46. Izprot, ka, tiklīdz nauda ir iztērēta preces/pakalpojuma iegādei, to vairs nevar iztērēt kaut kam citam.</p> <p>47. Pirms pirkuma plānošanas nošķir vajadzības un vēlmes.</p> <p>48. Pretojas kārdinājumam impulsīvi tērēt naudu.</p> <p>49. Pārbauda, vai naudas atlikums un čeki ir pareizi, un pārlicināti norāda, ja tas tā nav.</p> <p>50. Pirms jauna pirkuma izdarīšanas apsver iespēju reciklēt vai atkalizmantot esošās preces.</p>	<p>51. Apzinās, ka daži produkti/pakalpojumi tiek piedāvāti komplektos.</p> <p>52. Ņem vērā, ka dažu produktu/pakalpojumu izmantošana nozīmē papildu izmaksas (piemēram, uzturēšanas vai lietošanas izmaksas).</p> <p>53. Uzskaita izdevumu preferences un nosaka prioritātes.</p> <p>54. Salīdzina plusus un mīnus, kas saistīti ar pirkumu izdarīšanu dažādos veikalos un tirdzniecības kanālos (ieskaitot iepirkšanos tiešsaistē drošās tīmekļa vietnēs).</p> <p>55. Pārlicināti atsakās no nevajadzīgu, negribētu vai neapmierinošu produktu/pakalpojumu piedāvājumiem (piemēram, agresīvas uznirstošās izvēlnes vai tiešsaistes reklāmas, ietekmētāji, sociālais spiediens utt.).</p> <p>56. Apzinās, ka uzņēmumi, kas kaut ko piedāvā “par brīvu”, gūst ienākumus citos veidos.</p>	<p>57. Apsverot iespēju izdarīt pirkumu, ir motivēts rīkoties taisnīgi un godīgi un izvairās no nelikumīgas saimnieciskās darbības atbalstīšanas, piemēram, iepērkoties izvairās no viltotiem produktiem, pieprasa rēķinu/čeku.</p> <p>58. Izmanto uzticamus tiešsaistes salīdzināšanas rīkus, ja tādi ir pieejami, lai salīdzinātu preču un pakalpojumu cenu, kvalitāti, noteikumus un nosacījumus.</p> <p>59. Pieņemot lēmumus par izdevumiem, ņem vērā gan īstermiņa, gan ilgtermiņa faktorus (ienākumu ierobežojumus, ģimenes vajadzības, neparedzētus izdevumus, vidiskos, sociālos, ētiskos apsvērumus).</p> <p>60. Cenšas uzzināt vairāk par preces vai pakalpojuma izcelsmi, ražošanas apstākļiem, ietekmi uz vidi un sociālo ietekmi, kā arī par uzņēmuma, kas to piedāvā, pārvaldības rezultātiem.</p> <p>61. Ņem vērā to, kā inflācija var ietekmēt preču un pakalpojumu cenu un pirktspēju.</p>
	<p>Maksāšanas metodes un naudas pārvedumi</p> <p>62. Zina, ka pastāv dažādas maksāšanas un naudas</p>	<p>63. Spēj izmantot digitālas metodes, lai samaksātu par precī/pakalpojumu vai drošā veidā pārskaitītu naudas</p>	<p>64. Pārlicināti slēdz vienkāršus darījumus uzņēmumā, piemēram, veikalā vai tirgū (ģimenes uzņēmums/gadījuma darbs).</p>

	<p>pārskaitīšanas metodes (piemēram, skaidra nauda, digitālie maksājumi, pirkumi kopā ar spēlēm), kas valstī ir pieejami šai vecuma grupai</p>	<p>līdzekļus (piemēram, izmantojot tālruni), un analizē iespējamos riskus un izmaksas.</p>	
<p>1.4. Finanšu dokumenti un līgumi</p>	<p>Finanšu dokumenti un līgumi</p>	<p>65. Izprot algas izraksta galvenos elementus.</p> <p>66. Izprot, ka noteikti finanšu dokumenti un līgumi, kam ir juridiskas sekas, pirms parakstīšanas būtu jāizlasa un jāsauglabā.</p> <p>67. Izprot, ka līguma parakstīšana papīra vai digitālā formātā var uzlikt juridisku pienākumu maksāt un ka saistību neizpildei var būt negatīvas sekas.</p> <p>68. Izprot, ka cilvēkiem ir jāsasniedz noteikts vecums, lai likumīgi varētu parakstīt līgumu, sākt strādāt vai izveidot uzņēmumu.</p>	<p>69. Saglabā čekus un citus attiecīgus svarīgus finanšu dokumentus (garantijas sertifikātus, maksājumu pārskatus, algas izrakstus, rēķinus, čekus utt.) papīra vai digitālā formātā un var tos atrast.</p> <p>70. Rūpīgi un pareizi aizpilda finanšu veidlapas.</p> <p>71. Apzinās, cik svarīgi ir regulāri lasīt no finanšu iestādēm saņemtos dokumentus, un kļūdu gadījumā uzdod jautājumus.</p>

2. satura joma. Finanšu plānošana un pārvaldība

Temats	Vecuma grupas		
	1. vecuma grupa: 6–10 gadi	2. vecuma grupa: 11–15 gadi	3. vecuma grupa: 16–18 gadi
2.1. Budžeta veidošana/plānošana	<p>Budžeta izstrāde</p> <p>72. Izprot budžeta jēdzienu un dzīvošanu savu līdzekļu robežās.</p>	<p>73. Sagatavo un pielāgo personīgo vai mājsaimniecības budžetu, lai sasniegtu īstermiņa un ilgtermiņa mērķus.</p> <p>74. Spēj sagatavot vienkāršu budžetu nelielam uzņēmumam vai projektam (uzņēmēji).</p>	<p>75. Izmanto vienkāršus, uzticamus budžeta plānošanas rīkus no neatkarīgiem pakalpojumu sniedzējiem, tostarp mobilās lietotnes, programmas.</p>
2.2. Ienākumu un izdevumu pārvaldība un plānošana	<p>Regulāro ienākumu un izdevumu uzraudzība un pārvaldība</p> <p>76. Apsver dažādas kabatas naudas, uzdāvinātās naudas un citu ienākumu tērēšanas iespējas.</p>	<p>78. Atšķir regulārus un neregulārus ienākumus un paredzamus un neparedzētus izdevumus.</p>	<p>82. Pārliecināti plāno un uzrauga savus izdevumus, ņemot vērā paredzamos un faktiskos ienākumus.</p>

	<p>77. Izprot vajadzību noteikt izdevumu prioritātes, jo īpaši, ja ienākumi ir ierobežoti.</p>	<p>79. Uzrauga un aktīvi pārvalda ienākumus un izdevumus.</p> <p>80. Nošķir personīgās un ģimenes/mājsaimniecības finanses.</p> <p>81. Ņem vērā, ka ģimenes, kopienas un sociālajiem un kultūras aspektiem bieži vien ir nozīme budžeta veidošanā un naudas pārvaldībā, tostarp arī labdarības nolūkos.</p>	<p>83. Attiecīgā gadījumā atsevišķi pārvalda personīgās, mājsaimniecības un uzņēmuma finanses.</p> <p>84. Laikus maksā rēķinus un pilda citas finansiālās saistības, lai izvairītos no sodiem par nokavētiem maksājumiem un citām negatīvām sekām.</p>
	<p>Neregulāru un neparedzētu ienākumu un izdevumu pārvaldība</p>	<p>85. Pieņem uz informāciju balstītus lēmumus par ārkārtas ienākumu, piemēram, dāvinājumu, negaidītas kabatas naudas utt., izmantošanu.</p>	<p>86. Veido uzkrājumus, lai segtu neregulārus/neparedzētus izdevumus (piemēram, uzkrājumi ārkārtas gadījumiem).</p> <p>87. Aktīvi meklē veidus, kā vajadzības gadījumā koriģēt ienākumus vai izdevumus, saskaroties ar neparedzētiem izdevumiem vai ienākumu svārstībām.</p>
<p>2.3. Uzkrājumu veidošana</p>	<p>Uzkrājumu mērķi un prioritātes</p> <p>88. Zina par ieguvumiem, ko sniedz uzkrājumu veidošana un uzkrājumu mērķu noteikšana jau agrīnā vecumā.</p> <p>89. Veido ieradumu uzkrāt daļu no saņemtās kabatas naudas vai citiem ienākumiem.</p>	<p>90. Nosaka reālistisku(-s) un konkrētu(-s) uzkrājumu mērķi(-us) un izstrādā plānu to sasniegšanai.</p> <p>91. Par prioritāti nosaka uzkrājumu veidošanu, nevis neobligātus izdevumus.</p>	<p>92. Spēj uzraudzīt sava finanšu/uzkrājumu plāna īstenošanu, lai konstatētu iespējamās neatbilstības starp mērķiem un rezultātiem, un veic pasākumus mērķu sasniegšanai.</p>

	<p>Faktori, kas ietekmē uzkrājumu veidošanu</p> <p>93. Izprot, ka naudas uzkrāšana bankā vai citā finanšu iestādē var ienest procentus.</p>	<p>94. Izprot saikni starp inflāciju, procentu likmēm (nominālajām/reālajām) un uzkrājumiem.</p> <p>95. Nošķir vienkāršus un saliktus procentus.</p>	<p>96. Pieņemot lēmumus par uzkrājumiem, spēj ņemt vērā inflācijas līmeni un procentu likmes.</p>
	<p>Uzkrājumu veidošanas veida izvēle</p> <p>97. Izprot, ka naudu var uzkrāt fiziskā formātā (piemēram, mājās) vai arī noguldījumu kontā finanšu iestādē.</p>	<p>98. Zina par dažādām uzkrājumu veidošanas iespējām un par to, ka tās atšķiras aizsardzības, termiņa un paredzamās peļņas ziņā,</p>	<p>99. Pārliecināti izvēlas piemērotus uzkrājumu veidošanas produktus.</p> <p>100. Salīdzina un izvēlas dažādas uzkrājumu veidošanas iespējas, pamatojoties uz to īpašībām (procentu likmes, maksas, nodokļi, izstāšanās politika, kā arī vidiskie, sociālie un korporatīvās pārvaldības aspekti), citas starpā izmantojot uzticamus un objektīvus salīdzināšanas rīkus.</p>
	<p>Uzkrājumu pārvaldība</p>	<p>101. Uzrauga uzkrājumus un vajadzības gadījumā veic korekcijas.</p>	<p>103. Atzīst un izmanto uzticamus un objektīvus digitālos rīkus, lai pārvaldītu uzkrājumu veidošanas produktus.</p>

		102. Zina par uzticamiem digitālajiem rīkiem uzkrājumu veidošanai.	
--	--	--	--

<p>2.4. Ieguldījumu veikšana</p>	<p>Ieguldījumu pamati</p> <p>104. Izprot ieguldījumu mērķus un to, ka ieguldījumi atšķiras no uzkrājumu veidošanas.</p>	<p>105. Izprot, kas ir birža un kas ir kapitāla tirgi, un spēj noteikt ieguldījumu produktus (akcijas, obligācijas, ieguldījumu fondi).</p> <p>106. Apzinās riskus, kas saistīti ar ieguldījumiem.</p>	<p>107. Spēj aprēķināt ienākumus no ieguldījumiem.</p> <p>108. Spēj izvērtēt objektīvu informāciju par ieguldījumiem (<i>cita starpā izmantojot uzticamus digitālos rīkus</i>).</p> <p>109. Regulāri uzrauga veiktos ieguldījumus.</p> <p>110. Izprot sekas, kas saistītas ar akcionāra, obligāciju turētāja vai ieguldītāja statusu kādā fondā.</p>
	<p>Ieguldījumu izvēle</p>	<p>111. Apzinās, ka ieguldījuma agrākie rezultāti nekādi nenosaka nākotnes rezultātus un ka ieguldījuma vērtību var ietekmēt vairāki faktori (piemēram, makroekonomiskie un konkrētam ieguldījumam raksturīgie faktori).</p>	<p>112. Spēj pieņemt lēmumus par ieguldījumiem, pamatojoties uz savu ieguldījumu profilu, riska toleranci un <i>vēlmēm ilgtspējas jomā</i>.</p> <p>113. Izprot dažādu aktīvu, tostarp akciju, obligāciju, ieguldījumu fondu, preču un nekustamā īpašuma, atšķirības, galvenās īpašības un ar tiem saistīto nodokļu slogu, riskus un maksas.</p> <p>114. Apzinās, ka dažādu veidu ieguldījumu pakalpojumu sniedzēji sniedz dažādus pakalpojumus un iekasē dažādas maksas.</p>

	Kriptoaktīvi un jaunākās digitālās tendences	115. Izprot spēliskošanas jēdzienu un tā ietekmi uz ieguldījumu lēmumiem.	116. Apzinās, ka kriptoaktīvi var būt saistīti ar ļoti lielu risku, var tikt tirgoti visai riskantā veidā un ka noteikti kriproaktīvi, iespējams, netiek reglamentēti. 117. Veicot ieguldījumus, izmantojot tirdzniecības platformas un lietotnes, ņem vērā spēliskošanas īpatnības.
	Ilgspējīgi ieguldījumi	118. Apzinās, ka daži ieguldījumi var būt saistīti ar ilgtspējas aspektiem.	119. Izprot VSP jēdzienu un tā trīs dimensijas (vidisko, sociālo un pārvaldības). 120. Apsver ieguldījumu veikšanu atbilstoša savām vēlmēm ilgtspējas jomā.
2.5. Pensionēšanās un pensijas	Pensionēšanās un pensijas 121. Izprot pensiju mērķi nodrošināt ienākumus pensijas vecumā.	122. Nosaka iemeslus, kāpēc ir svarīgi jau agrīnā vecumā sākt uzkrāt līdzekļus pensijas vecumam.	123. Izstrādā plānu aktīvai uzkrājumu veidošanai pensijas vecumam jau no agrīna vecuma, lai nodrošinātu pienācīgus ienākumus pensijas vecumā. 124. Izprot un salīdzina valsts un privāto pensiju (tostarp aroda pensiju un personīgo pensiju) galvenās īpašības, finansēšanas avotus, riskus un sniegtās priekšrocības.
2.6. Kredīts	Naudas līdzekļu aizņemšanās un		

	<p>aizdošana</p> <p>125. Nošķir naudas aizņemšanos (no ģimenes, draugiem vai bankām) un naudas aizdošanu.</p>	<p>126. Apzinās aizņemšanās un aizdošanas priekšrocības, trūkumus un riskus.</p> <p>127. Izprot, ka saistības atmaksāt aizdevumu ir jāpilda laikus un ka pretējā gadījumā var iestāties sekas.</p> <p>128. Zina, ka aizņemšanās maksā naudu (piemēram, procentu likmes, maksa par aizdevumu) un ka kopējam parādsaistību apjomam ir jābūt ilgtspējīgam.</p>	<p>129. Apsver, kad būtu piemērotāk paņemt kredītu, nevis gaidīt un krāt naudu, vai arī otrādi.</p> <p>130. Aizņemoties naudu, ņem vērā riskus, izmaksas un potenciālos ieguvumus.</p>
	<p>Kredīta ņemšana</p> <p>131. Saprot aizdevuma jēdzienu.</p>	<p>132. Zina par dažādiem kredītu veidiem (piemēram, pārtēriņa kredīti, kredītkartes, patēriņa kredīti, studiju kredīti, hipotekārie kredīti utt.).</p> <p>133. Apzinās, ka tādas maksājumu shēmas kā “pērc tagad, maksā vēlāk” ir viens no kredītu veidiem un var maksāt ļoti dārgi.</p> <p>134. Atšķir aizdevumus ar fiksētu un mainīgu procentu likmi un procentu izmaksas un kopējās aizdevuma izmaksas.</p> <p>135. Izprot kredītsaistību neizpildes sekas (piemēram, atsavināšana vai preču atgūšana) un pārmērīgi lielu kredītsaistību risku.</p>	<p>136. Spēj aprēķināt procentu likmju atšķirību ietekmi uz aizdevuma atmaksāšanu.</p> <p>137. Ir motivēts saglabāt pozitīvu bankas bilanci (izvairīties no pārtēriņa).</p> <p>138. Ir motivēts vajadzības gadījumā meklēt un salīdzināt kredītu piedāvājumus (piemēram, studiju kredītus), pamatojoties uz attiecīgiem kritērijiem, cita starpā izmantojot arī uzticamus digitālos rīkus.</p> <p>139. Izprot, ka kredītu pieejamība un kredīta nosacījumi ir atkarīgi no pieteikuma iesniedzēja kredīspējas (kā arī attiecīgā gadījumā no kredīspējas novērtējuma).</p> <p>140. Apzinās, ka dažreiz kredīta piešķiršanas un saistību neizpildes riska ierobežošanas nolūkos ir vajadzīgs galvotājs vai nodrošinājums.</p>

			<p>141. Pārlicināti vēršas pēc palīdzības attiecīgās iestādēs, saskaroties ar finanšu grūtībām vai pārmērīgi lielām parādsaistībām.</p> <p>142. Pēc izmaksu un risku izvērtēšanas pārlicināti aizņemas naudu personīgu projektu īstenošanai un uzņēmējdarbības uzsākšanai.</p>
--	--	--	---

3. satura joma. Risks un ieguvumi

Temats	Vecuma grupas		
	1. vecuma grupa: 6–10 gadi	2. vecuma grupa: 11–15 gadi	3. vecuma grupa: 16–18 gadi
3.1. Risku un ieguvumu noteikšana	<p>Vispārējs riska jēdziens, riska avoti un tā ietekme uz personīgajām finansēm</p> <p>143. Nosaka dažādus risku veidus un avotus (piemēram, finanšu, ekonomiskie, vidiskie, veselības, tehnoloģiju riski).</p> <p>144. Izprot, ka daži dzīves notikumi (piemēram, darba vai uzņēmuma zaudējums, slimība, izmaiņas ģimenes sastāvā) un lēmumi var negatīvi ietekmēt ģimenes finanses.</p>	<p>145. Ņem vērā dzīves notikumu un makronotikumu (karš, inflācija, politiskas stabilitātes trūkums) potenciālo ietekmi uz personīgajām finansēm.</p>	<p>146. Ir motivēts meklēt informāciju no uzticamiem avotiem, lai spētu novērtēt risku un ieguvumus.</p>
3.2. Saikne starp finanšu riskiem un ieguvumiem	<p>Finanšu risks</p>	<p>147. Izprot finanšu riska jēdzienu un paredzamos ieguvumus no šāda riska uzņemšanās.</p> <p>148. Apzinās savu finanšu risku tolerances līmeni, zina, ka tas laika gaitā var mainīties un ka tas ir svarīgs finanšu lēmumu pieņemšanā.</p>	

		<p>149. Apzinās, ka daži finanšu produkti savu īpašību dēļ ir saistīti ar risku un ka ieguldīšana šādos produktos var beigties ar naudas zaudēšanu (vai pat var būt krāpnieciska).</p>	
	<p>Saikne starp finanšu riskiem un ieguvumiem</p>	<p>150. Salīdzina gūtos ieguvumus ar finanšu risku.</p> <p>151. Izprot, ka ieguldījumu iespējas, kas sola lielākus ieguvumus, noteikti ir saistītas ar lielāku risku.</p>	<p>152. Finanšu lēmumu pieņem atbilstoši savam riska tolerances līmenim, finanšu produkta/pakalpojuma riska un ieguvumu īpašībām un ievēro piesardzību attiecībā uz solījumiem sniegt lielus finansiālus ieguvumus.</p> <p>153. Ievēro piesardzību, ieguldot riskantos finanšu produktos un pakalpojumos, kas, iespējams, netiek reglamentēti (piemēram, dažos kriptoaktīvos).</p>
<p>3.3. Apdrošināšana un finanšu risku pārvaldība</p>	<p>Apdrošināšanas izvēle</p> <p>154. Izprot apdrošināšanas jēdzienu un tās darbības principus.</p>	<p>155. Spēj atšķirt dažādus valsts un privātās apdrošināšanas veidus (automašīnas apdrošināšana, veselības apdrošināšana, ceļojumu apdrošināšana, apdrošināšanas pret dabas katastrofām utt.).</p> <p>156. Apzinās, ka lielāka riska gadījumā apdrošināšanas izmaksas būs lielākas.</p>	<p>157. Izprot un spēj salīdzināt dažādus veidus, kā palielināt savu finansiālo noturību (piemēram, iegādājoties apdrošināšanu, veidojot pietiekamus uzkrājumus piesardzības nolūkos vai izmantojot līdzekļus ārkārtas gadījumiem).</p> <p>158. Izvēlas labāko no dažādiem apdrošināšanas produktiem, pamatojoties uz attiecīgiem kritērijiem (piemēram, apdrošināšanas veidu, izmaksām), un, piesakoties apdrošināšanai, sniedz pilnīgu un pareizu informāciju.</p>

			<p>159. Iegādājoties apdrošināšanu, analizē piedāvāto apdrošināšanas segumu.</p> <p>160. Zina par pieejamajiem uzticamajiem digitālajiem rīkiem apdrošināšanas produktu salīdzināšanai un lēmumu pieņemšanai.</p> <p>161. Izprot, kad pašam vai kādai trešai pusei (piemēram, darba devējam) ir jāiegādājas obligātā apdrošināšana.</p> <p>162. Piesakoties darbā (piemēram, vasaras darbā), ņem vērā apdrošināšanas noteikumus un segumu.</p> <p>163. Izprot polises prēmijas un apdrošināšanas atlīdzības pieprasījuma jēdzienus.</p>
	<p>Finanšu risku pārvaldība</p>	<p>164. Zina, ka pastāv dažādi finanšu risku pārvaldības veidi.</p>	<p>165. Salīdzina dažādus veidus, kā samazināt finanšu riskus (piemēram, diversifikācija).</p> <p>166. Ja iespējams, samazina vai mazina finanšu riskus.</p>

4. satura joma. Finanšu vide

Temats	Vecuma grupas		
	1. vecuma grupa: 6–10 gadi	2. vecuma grupa: 11–15 gadi	3. vecuma grupa: 16–18 gadi
4.1. Finanšu produkti, pakalpojumi un to sniedzēji	<p>Finanšu produktu, pakalpojumu un to sniedzēju pārskats</p> <p>167. Spēj atšķirt galvenos finanšu iestāžu piedāvātos produktus/pakalpojumus (piemēram, bankas kontus, aizdevumus, apdrošināšanas produktus utt.).</p>	<p>168. Spēj atšķirt galvenos finanšu iestāžu veidus (piemēram, bankas, apdrošināšanas sabiedrības utt.).</p> <p>169. Zina, ka lielākā daļa finanšu pakalpojumu sniedzēju tiek reglamentēti.</p> <p>170. Izprot, ka daži finanšu produkti un pakalpojumi, iespējams, netiek reglamentēti/uzraudzīti vai arī tiek piedāvāti nelikumīgi.</p> <p>171. Zina, kādus ieguvumus sniedz dažādu pakalpojumu sniedzēju finanšu produktu un pakalpojumu salīdzināšana.</p>	<p>172. Spēj pārliecināt atrast labākos finanšu produktus, cita starpā izmantojot uzticamus (tiešsaistes) salīdzināšanas rīkus, ja tādi ir pieejami.</p> <p>173. Spēj aprakstīt galveno finanšu iestāžu lomu un funkcijas.</p> <p>174. Zina, ka dažiem finanšu pakalpojumu sniedzējiem ir pienākums sniegt noteikta veida pakalpojumus, piemēram, vienkāršus bankas kontus, un ir motivēts vajadzības gadījumā šādus pakalpojumus izmantot</p> <p>175. Zina, ka naudas līdzekļi apmērā līdz 100 000 EUR, kas noguldīti vienas personas un vienas bankas kontā, ES ir aizsargāti saskaņā ar noguldījumu garantiju sistēmu.</p> <p>176. Spēj atšķirt, vai valsts kompetentās iestādes regulē vai neregulē finanšu pakalpojumu sniedzēja darbību neatkarīgi no tā, vai tas darbojas fiziskā vai digitālā formātā.</p>

4.2. Patērētāju tiesību aizsardzība	Patērētāju tiesību aizsardzība 177. Zina, ka patērētājiem ir tiesības, kas ir aizsargātas ar tiesību aktiem.	178. Izprot, ka patērētāju tiesību aizsardzības noteikumi aizsargā patērētājus, tiem iegādājoties finanšu pakalpojumus vai produktus, <i>cita starpā izmantojot digitālus kanālus.</i>	179. Nosaka attiecīgās pārraudzības iestādes (piemēram, finanšu regulatoru un/vai uzraudzības iestādes) savā valstīs un to komunikācijas kanālus, kā arī izprot to galveno lomu.
4.3. Tiesības un pienākumi	Patērētāju tiesības un pienākumi 180. Zina, ka patērētājiem ir tiesības un pienākumi.	181. Spēj nosaukt patērētāju pamattiesību piemērus (piemēram, attiecībā uz cenu izpaušanu, ieguvumiem, izstāšanos, sūdzībām, tiesisko aizsardzību utt.). 182. Spēj nosaukt patērētāju galveno pienākumu piemērus (piemēram, parādu atmaksāšana, attiecīgas informācijas sniegšana finanšu pakalpojumu sniedzējiem utt.). 183. Izprot, ka patērētāji, kuri nepilda savus pienākumus, var saskarties ar negatīvām sekām (piemēram, aizdevuma neatmaksāšanas dēļ var tikt iekasēta papildu maksa, var palielināties kredīta izmaksas un var tikt ierobežota piekļuve kredītiem nākotnē).	184. Spēj izmantot savas kā finanšu produktu un pakalpojumu patērētāja tiesības. 185. Pārlicināti iesniedz sūdzības un vērsas pēc tiesiskās aizsardzības attiecīgās struktūrās (pie finanšu pakalpojumu sniedzēja, attiecīgās valsts iestādēs vai strīdu alternatīvas izšķiršanas struktūrās utt.), ja ir radušās problēmas ar finanšu pakalpojumu sniedzējiem. 186. Ir motivēts meklēt informāciju par patērētāju sūdzībām, uzraugošo iestāžu brīdinājumiem vai izpildes pasākumiem, kas vērsti pret konkrētu finanšu pakalpojumu sniedzēju.

	<p>Finanšu pakalpojumu sniedzēju pienākumi</p>	<p>187. Zina, ka finanšu pakalpojumu sniedzējiem ir pienākumi (piemēram, izpaušanas, pārredzamības, pienācīgas rūpības u. c. jomās) un ka to nepildīšana var radīt negatīvas sekas patērētājiem.</p>	
	<p>Persondatu aizsardzība</p> <p>188. Nosauc persondatu piemērus.</p> <p>189. Zina identitātes zādzības jēdzienu un to, ka persondati, tostarp tie, kas var radīt finansiālas sekas, ir rūpīgi jāaizsargā un ar tiem ir jādalās piesardzīgi.</p>	<p>190. Zina, ka finanšu pakalpojumu patērētājiem ir tiesības attiecībā uz saviem persondatiem un ka viņiem pār tiem ir diskrecionāra kontrole.</p> <p>191. Izprot, kādas finansiālās sekas un riskus rada personas finanšu datu, piemēram, konta informācijas, izpaušana digitālā formātā vai izmantojot citus kanālus.</p> <p>192. Aizsargā savus persondatus/informāciju finanšu kontekstā, cita starpā arī tiešsaistē.</p>	<p>193. Zina, ka pastāv valsts iestādes, kas atbild par datu aizsardzību, un apzinās to nozīmi.</p> <p>194. Izprot, kāpēc finanšu pakalpojumu sniedzēji izmanto persondatus (piemēram, finanšu pakalpojumu piedāvājumu personalizēšanai, uzvedības izsekošanai utt.).</p>
<p>4.4. Blēdīšanās un krāpšana</p>	<p>Izplatīti blēdīšanās un krāpšanas veidi un aizsardzības līdzekļi</p> <p>195. Skaidro, kāpēc ir svarīgi vienkārši drošības pasākumi, piemēram, paroles, sejas atpazīšana, pirkstu nospiedumi un PIN kodi (piemēram, lai sevi aizsargātu</p>	<p>196. Spēj noteikt plaši izplatītus blēdīšanās un krāpšanas veidus finanšu jomā (piemēram, lūrēšana pār plecu, spiegprogrammatūra, pikšķerēšana, domēnsagroze utt.) un veidus, kā pret tiem aizsargāties.</p>	<p>199. Ir motivēts iegūt informāciju par blēdīšanos un krāpšanu finanšu jomā.</p> <p>200. Izprot, kā darbojas piramīdu/Ponci shēmas un kādas sekas var būt ieguldījumu veikšanai šajās shēmās.</p>

	<p>un nekļūtu par blēdīšanās/krāpšanas upuri tiešsaistē).</p>	<p>197. Spēj noteikt brīdinājuma signālus (brīdinājuma zīmes), kas liecina par krāpšanu (piemēram, piedāvājumi, kas šķiet pārāk labi, lai būtu patiesi, ieguldījumu iespējas bez jebkāda riska, spiediens izdarīt pirkumu nekavējoties utt.).</p> <p>198. Pārliciecināti izmanto pamata drošības procedūras tiešsaistē (piemēram, aizsargā persondatus un paroles, izmanto spēcīgas un dažādas paroles, regulāri atjaunina paroles, atturas no to izpaušanas utt.).</p>	<p>201. Pārliciecināti veic vajadzīgos pasākumus (bloķē bankas karti, sazinās ar finanšu pakalpojumu sniedzēju un/vai attiecīgajām iestādēm utt.), ja rodas aizdomas, ka persona ir saskārusies ar blēdīšanos vai krāpšanu finanšu jomā vai ar aizdomīgiem pieprasījumiem pēc informācijas vai rīcības.</p> <p>202. Zina zaļmaldināšanas jēdzienu un tās sekas.</p>
<p>4.5. Finanšu izglītība, informācija un konsultācijas</p>	<p>Finanšu informācija</p> <p>203. Apzinās, ka ne visi avoti, kuros pieejama informācija par naudas lietām, ir uzticami.</p>	<p>204. Spēj noteikt avotus, kuros pieejama objektīva informācija par finanšu lietām (piemēram, valsts iestādes vai citi neatkarīgi avoti), un atšķirt šo informāciju no tirgvedības un reklāmas paziņojumiem.</p>	<p>205. Pieņem finanšu lēmumus, pamatojoties uz objektīvu informāciju, izmantojot uzticamus rīkus.</p> <p>206. Pieprasa informāciju, kas ir jāatklāj pirms finanšu darījuma noslēgšanas, un pārliciecinās, ka izprot šo informāciju.</p>
	<p>Finanšpratība un finanšu izglītība</p> <p>207. Zina, ka finanšpratība palīdz pieņemt uz informāciju balstītus lēmumus un uzlabot finansiālo labklājību.</p>	<p>208. Apzinās, ka daži finanšu izglītības avoti var nebūt objektīvi un tajos var būt slēpti reklāmas materiāli.</p>	<p>209. Ir motivēts izglītoties ekonomikas un finanšu lietās visa mūža garumā, izmantojot objektīvas informācijas avotus.</p>

	<p>Finanšu konsultācijas</p>	<p>210. Zina, ka, pieņemot finanšu lēmumus, var saņemt konsultācijas no neatkarīgiem avotiem.</p>	<p>211. Vajadzības gadījumā spēj atrast neatkarīgus finanšu konsultāciju sniedzējus (<i>cita starpā arī tiešsaistē</i>).</p> <p>212. Atšķir neatkarīgas finanšu konsultācijas no tādām konsultācijām, kas nav neatkarīgas.</p> <p>213. Apzinās, ka finanšu konsultāciju sniegšanas laikā var rasties interešu konflikts.</p> <p>214. Pieņemot finanšu lēmumus, apsver iespēju konsultēties ar neatkarīgiem finanšu konsultantiem.</p>
<p>4.6. Nodokļi un publiskie izdevumi</p>	<p>Nodokļu nolūks un ietekme</p> <p>215. Izprot, ka dažādiem produktiem, pakalpojumiem, ienākumiem un aktīviem utt. tiek piemēroti nodokļi.</p> <p>216. Izprot, kāpēc valsts iekasē nodokļus (proti, lai tērētu līdzekļus sabiedriskajiem pakalpojumiem, piemēram, veselībai un izglītībai, lai <i>sniegtu atbalstu grūtībās nonākušiem cilvēkiem, lai aizsargātu vidi un sekmētu klimatisko pārkārtošanos</i> utt.).</p>	<p>217. Spēj paskaidrot, kāpēc cilvēkiem var tikt piemēroti dažādi nodokļi, kāpēc viņi maksā dažādas nodokļu summas vai var saņemt dažādus valsts pabalstus.</p> <p>218. Izprot galvenos valsts/vietējā līmeņa nodokļu veidus.</p>	<p>219. Laikus maksā piemērojamos nodokļus vai naudas sodus, <i>cita starpā arī tiešsaistē</i>.</p> <p>220. Izprot, kādas būs sekas, ja nodokļi netiek maksāti vai tiek maksāti ar novēlošanos.</p> <p>221. Ir motivēts uzzināt, kā fiskālā politika var ietekmēt personas lēmumus par izdevumiem un uzkrājumu veidošanu un <i>atbalstīt uzņēmējdarbību</i>.</p>

4.7. Ārējā ietekme	Makroekonomiskā ietekme		<p>222. Ņem vērā makroekonomiskās situācijas (piemēram, inflācijas, procentu likmju un valūtas maiņas kursu izmaiņu utt.) un valsts politikas ietekmi, pieņemot personīgus finanšu lēmumus vai apsverot iespēju izveidot uzņēmumu.</p> <p>223. Izprot, kāda loma ir galvenajām struktūrām, kas ietekmē ekonomikas un finanšu sistēmu (piemēram, centrālajām bankām, valdībām utt.).</p>
	Reklāma un ārējo faktoru ietekme	<p>224. Atpazīst reklāmu, to redzot, cita starpā arī tiešsaistē un sociālajos medijos.</p> <p>225. Apzinās, ka lēmumus par izdevumiem var ietekmēt tādi faktori kā draugi (līdzbiedru spiediens), sociālie un citi mediji un reklāmas.</p>	<p>226. Spēj noteikt reklāmas pat, ja tās nav pasniegtas kā reklāmas, (piemēram, filmas, sociālie mediji, ietekmētāji utt.).</p> <p>227. Apzinās, ka personīgos finanšu lēmumus var ietekmēt emocijas un uzvedības tendences (piemēram, bailes neizmanto izdevību, pūļa uzvedība, pārmērīga pašpārliecinātība vai tās trūkums utt.).</p> <p>228. Apzinās, ka reklāmas un sociālie mediji var ļaunprātīgi izmantot noteiktas emocijas un var pastiprināt noteiktas uzvedības tendences.</p> <p>229. Apzinās, ka uzvedības tendences var novest pie neracionāliem vai nepareiziem lēmumiem.</p>

		<p>230. Apzinās, ka zīmols ietekmē produkta cenu.</p> <p>231. Zina ietekmētāja profesiju un to, kā ietekmētāji pelna naudu.</p>	
	<p>Ilgspējas apsvērumi</p> <p>235. Apzinās, ka personīgie finanšu lēmumi ietekmē sabiedrību un vidi.</p>	<p>236. Apsver, kā vidiskie vai sociālie apsvērumi var ietekmēt personas personīgo finanšu situāciju (piemēram, bioloģisko produktu cena, atkritumu apjoma samazināšana utt.).</p>	<p>237. Izprot sabiedrības mērķus attiecībā uz ilgtspēju (piemēram, klimatneitralitāti) un to ietekmi uz ekonomikas un finanšu vidi.</p> <p>238. Personīgo finanšu lēmumu pieņemšanā ņem vērā vidiskos, sociālos un pārvaldības apsvērumus.</p>